Jovica Aćin

PRIČAJ MI O TOME

U Knjizi brojeva, *Bog kaže Mojsiju da će mu se obratiti u snu.*

Pitate me zašto mi je toliko stalo do njega, i znate kako se zovem, ali ne znate da mi je majka od Negata, zapravo od Negatijevih, za koje, naravno, niste čuli. A i otkuda biste? Njen otac se posle rata vratio u Crnu Goru gde se godinu ili dve ranije zaljubio u neku stasitu devojku, a i ona se, koliko god da je bila nepokorne naravi, zagledala u njega. Nije mogao da je zaboravi, a ona ga je čekala, i tadašnje vlasti ga, začudo, nisu gonile, pa ni preterano smetale njegovom ludilu. Uostalom, nije bio zločinac. Najpre stacioniran na bolničkom brodu na južnom Jadranu, a potom dodeljen pomoćnom osoblju pri okupacionoj intendanturi. Takvom blesavo snalažljivom, jer ne znam šta bih drugo rekao za njega, sa iskošenim čelom koje mu je padalo preko sjaktavih očiju, a takve mu bile i u starosti, ko bi odoleo. Moja baba, eto, nije, i otada su je kao neku prkosnicu svi zvali po novopečenom prezimenu, naprosto Negata. Bilo je u tome simetrije. Ona Negata, on prekršten u Orlića. Naposletku im se rodila Ćara, moja majka, koja se udala za Zdravkovića, od Kuča, dabome, moga oca. I tako dalje. Važnije je da sam ja studirao romanistiku u Beogradu. Posle treće godine fakulteta, nikad ga ni završio nisam, otputovao sam na francuski jug, u Eks u Provansi, u koji sam stigao noćnim vozom iz Pariza, istog dana se uselio u hotel *Sezan*, upisao u starom univerzitetskom zdanju časove francuskog jezika, a taj se univerzitet zove *Pol Sezan*, i dalje je, kao i u Sezanovo vreme, na njemu najvažnija nastava prava, ekonomije, tehničkih nauka, ali imaju i jezik za takve poput mene.

Sutradan sam, ne želeći da odlažem najvažniju stvar o kojoj sam hteo baš sve da saznam, krenuo da rešavam svoje pitanje. Pošao sam iz centra grada gore, ka najvišem mestu. Odande se sve vidi. Puca pogled na planinu Sent-Viktoar. Smatrao sam da je to najbolji prvi korak, otići tamo gde je svoje poslednje dve godine radio i gde će umreti od upale pluća. Razume se da sam prostudirao gradski plan. Sad je već više od sto godina otkako je umro usred ateljea. Putem nisam zastajkivao osim jednom, kad sam bio već na domaku cilju. Stajao sam desetak minuta, uz drum posut tucanikom, kod nekih maslina i smokava, kojih inače ima po celom kraju. Pogledom sam, orijentišući se prema planu, tražio groblje i niz čempresa koji su se tamo dizali. Poslednje nedelje leta su, ali u dahu osećam, s juga, čak i udaljeni miris mora, jer tog trena nije duvao ni maestral. Nekoliko oblačaka miruje na nebu i nisu nikakva pretnja. Dan koji mi je obećavao.

Napravio je sebi slikarsku radionicu prilično prostranu, s velikim prozorom na strani koja gleda u Sent-Viktoar. Na zapadnom zidu odaje celom dužinom pruža se samo jedna polica, u visini grudi. Na njoj su razne keramičke zdele, tanjiri, voćarica, bakreni čajnici, nijedan jednak s drugim, boca ruma, sud za masline, tri lobanje, zatim mali kupidon napravljen od gipsa. Tik iznad police, na zidu visi neveliko raspeće. Zapravo u prostoriji nema

mnogo stvari. Nekoliko stolica, onakvih koje ja nazivam provansalskim, s pletenim sedištem, ležaljka, divan, peć sa dugačkim čunkom, komoda, i to je bilo gotovo sve. I merdevine na dve noge, visoke zamalo do stropa, i štafelaj, i nekoliko slika okačenih ili oslonjenih. Neću sad da inventarišem, ali tu je, na podu, i gomila boca i bočica raznog oblika, uz njih su i desetak modelovanih i obojenih voćki, jabuke, breskve, pomorandže, limun, da i patlidžan, oveći crveni lukac, sve što je koristio za slikanje mrtvih priroda. Letve i neke daske, pletena korpa. Kuća koju je tu sazidao, iznad Eksa, na bregu zvanom Lovi (da ne biste pomislili da je reč o lovu, piše se *L a u v e s*), bila je i sama nalik njemu i samo za njega. Niko nije smeo da ulazi u nju. Tek poneki prijatelj, zato što je prijatelj, i to uvek s njim. Nalazi se usred maslinjaka, jela, stabala smokvi. Bio sam tamo samo da bih disao na istom mestu na kojem je i on disao, i da vidim ono što je on gledao, bolje ili drukčije od ostalih. To mi je bilo dovoljno. Nisam očekivao pun odgovor. Znao sam da ko traži, neće naći, ako već to nije u njemu. Priroda pitanja mora biti podjednako u onome ko traži, u onome ko bi mogao da mu odgovori, kao i u samom predmetu koji te je pozvao da tragaš.

Tu mi je Aćin, kome sam o svemu govorio, rekao: „Phričaj mi o thome!"

Bolestan je, grlo mu se upalilo i steglo ga, kaže. U redu grlo, to je izlečivo, neka pije čaj, ali ja ga zovem izdaleka na svoj račun, a on „pričaj mi o tome". Možda bih u drugim okolnostima razumeo šta mu to znači.

Ukratko, neophodna je harmonija između svega što se tiče pitanja ili bi ga se moglo ticati. Upravo to je morao biti moj prvi korak. Rad na harmoniji. Ostalo će već zatim doći, ili neće doći. Tek sam krenuo, a već sam u poslednjem boravištu Pola Sezana. Dišem u njemu, i to smatram pravim početkom. Ono do čega mi je stalo, morao sam u izvesnoj meri da zaboravim, ipak mu se približavajući. Dokle god sam sa Sezanom, nikad i neću biti daleko, ako se ne varam. Pročitao sam sva njegova pisma, i njegovu najbolju biografiju, koju je napisao američki istoričar, od nedavna i taj fanatično upućeni biograf leži ovde u Eksu, u grobu pored Sezanovog. Ni u smrti nije hteo da se odvoji od slikara. Kao da je naumio da posle životopisa sačini i smrtopis. Kuda god onaj, tamo i ovaj, u stopu.

Sišao sam u Eks, svratio do groblja, tek da znam put do njega ubuduće. Na ulazu sam se zadržao, raspitujući se kod prolaznika. I tako našao novo prenoćište, kod neke udovice. Odjavio sam se iz hotela. Taj *Sezan* je bio skup.

Pročitao sam i sećanja na Sezana, razgovore s njim zapisane, čak i novinska žamorenja o njemu, i kako je bio neobičan, izbegavao ljude, odmahivao im preko ulice da mu ne prilaze. A ono što je napisano njegovom rukom, koliko god me zanosilo, gledajući slike, shvatio sam da mogu više od polovine da bacim u vodu. Nešto je dobar putokaz. Same slike ponekad kao da su drugo. Uostalom, nije bio preterano spretan u objašnjavanju, pa bi u raspravama o umetnosti, životu, prirodi, najčešće ubrzo zamuknuo. Naprosto je znao istinu koja obitava u slikama, ali mu je teško polazilo za jezikom da je kaže u rečima. Odstupao je, usamljivao se, i ova kuća koju je podigao i uselio se u nju da radi, nekoliko godina pre nego što će odjednom izdahnuti kad nije bio tako ni star, delo je tog bekstva u usredsređeni pogled na stvari, na treperavost njihovih obrisa i u srce prirode kako se ona vidi, onako višestruka, kad je doista gledamo, dugo, beskonačno. Tu je radio, iako je stanovao dole, u gradu, sa ženom i sinom.

„Je li baš *takho ni sthar*, tekh nekhu ghodinu sthariji od mene, a ja infichiran, kh", reče mi tada Aćin, i opet svoje *pričaj mi o tome*.

Ali, korisno mi je bilo da znam da kad bi mu neko pozirao, to je trajalo satima, danima, noćima. Čak i kad je radio na predelima, skriven suncobrančićem od radoznalih pogleda, ili na mrtvim prirodama, mogle su da prođu desetine minuta, pa i ceo sat, između dva njegova poteza kičicom. Svaki potez koji je uvek dijagonalno nanosio boju na platno kao da je morao najpre da se rodi u slikanom predmetu, u golim kupačicama koje je zamišljao, na telu kupača koji rukama proba plivački zamah u vazduhu, kao i na licu mladog klovna i na njegovoj arlekinskoj odeći, čak i na voću i povrću koje je slikao, na udaljenom obrisu planine Sent-Viktoar, morao je da se rodi iz dubine, ali nikad da ne izneveri površinu. Sezan je za to govorio: *slikam po motivu*.

To sam mogao i da znam, naslućivao sam čak i na osnovu jedine reprodukcije koju imam uramljenu kod kuće, na Palilulu. Gledao sam je otkako sam se rodio.

„Phričaj mi o thome, pa ghledam je", reče Aćin, i to je, priznajem, bilo već prirodno.

To je reprodukcija slike *Popodne u Napulju*. Od Sezana, to je po meni prvo delo. Dobio sam ga od majke, a ona ga je dobila na poklon od oca kad se udala. Uz reprodukciju je išla i stara fotografija, baš stara, a ja se u fotografiju razumem. Fotografisano je i starom tehnikom, ipak naprednijom od dagerotipije. Na njenoj poleđini je već prilično izbledelim crnim mastilom bilo ispisano ime koje se jedva moglo pročitati, ali je nesumnjivo glasilo *Nadar*. Oko dva centimetra ispod imena nalazila se neka mrlja ili je to nejasan otisak nečijeg prsta, u boji, ali nekako prilično zaprljanoj, zamašćenoj, čestim dodirivanjem. Znao sam za nekog Nadara. Taj je fotografisao i u pariskim podzemnim kanalima. Fotografija je uvek uz mene.

Reprodukcija nije vrhunskog kvaliteta, kakve se danas mogu uraditi. Ipak, nije bila ni za bacanje. Boje su izgubile na tonu, ali i dalje izgleda u redu, mada se vi sa mnom verovatno ne biste složili. Znači, venčani dar. Za nevestu je bio neprocenjiv, kao danas za mene. Njen otac, upisan u crnogorske knjige kao Orlić Negat, rođeni Napuljac, Orlino Negati, i sam je tu reprodukciju imao odavno i doneo je iz Napulja kad se doselio u tazbinu i ostao na Cetinju. Da je ostala u Napulju, u četvrti Toledo, nije bilo nemoguće da strada od zemljotresa ili čak provale Vezuva, stalno živog i pretećeg. Slika je bila kao neki porodični grb. Da li ju je i on nasledio, ne znam, nije nemoguće. Bio je u trenutku odlaska od svojih, tamo u Italiji, najstarija muška glava. Oca mu je, kratko pre nego što će Orlino pohrliti za ljubavlju, na ulici pregazio američki tenk. Nije bilo namerno. Otac se sapleo i pao pod gusenice, ili ga je neko slučajno gurnuo sa pločnika. Samo gaženje je, iako ja to lično nisam video, ostalo zabeleženo na filmskoj traci koja se valjda još čuva u arhivskom bunkeru američke obaveštajne službe. Tako je govorio deda Orlić.

Kad mi je majka rekla da će mi reprodukciju zaveštati, jer takav je neprikosnoveni redosled u familiji, ispričala mi je po čemu je za nas slika neprocenjiva. Danas je njen original u nekom australijskom muzeju, nacionalnoj galeriji. Odleteću jednom tamo kad mi poslodavac udeli barem polovicu od onog što zaslužujem dok mu pričam ovakva otkrića. Moram neposredno da vidim. Sliku, ne preslik, kakav god. Ukratko, odaje mi porodičnu tajnu, rekla je majka. Na slici su, po rečima Orlina Negatija, u stvari njegov deda Marko sa zaručnicom, Orlinom, koja je postala i Orlićeva nona i po njoj je dobio svoje ime. A ja sam

tada pred majkom koja je umirala napravio šalu. Možda to i nije bila šala. Možda sam zaista i pomislio koja je od dva ženska lika Orlina. Zgodna crnkinja ili ne manje zgodna zlatokosa belkinja? Crnpurasti Marko, po svemu napolitanska figura, bio je, nag, potrbuške prućen po postelji prekrivenoj mekim platnom po belini nalik prvom snegu (izraz moje majke, odakle joj? – kad bi Sezan tako nešto pročitao, zaplakao bi), ili nalik navejanim laticama šljivinog cveta (moj izraz i utisak), što je za mene nešto veoma živo, pošto sam tu vejavicu latica viđao iz godine u godinu, na obali Drine, kod svog drugog dede. Sezan je prizor te sijeste naslikao tako da nam sva tri lika pokazuju leđa, ali čije su glave poluokrenute, pa im vidimo profile. Vlažni čin je očigledno završen. Beloputa i zlatokosa Orlina, gola, naslonila se desnom rukom na Markovu zadnjicu. On rukom podbočio glavu i gledaju se u oči. Oboje na postelji, a prilazi sluškinja, zift crna, crno koje blista, jaka devojka, sa žutom maramom od sirove svile obavijenom oko glave i samo sa nekom crvenom tkaninom slabašno vezanom oko pasa, koja joj pada između nogu. Da li je to neka laka haljina kojom se sluškinja nehajno opasala ili nešto što samo slikar i modeli mogu znati, ne bih umeo da kažem. U ruci drži poslužavnik na kojem su šolje i porcelanski čajnik. Ili ni to nije čajnik, nego sud s nekim jačim, opojnim napitkom. Onda može biti jedino sud za punč. Zašto ne? Ionako prvi Sezanov galerista i trgovac slikama, pozivajući se na svoje sećanje, kaže da je *Popodne u Napulju* naziv koji je slikaru sugerisao prijatelj, što ne isključuje da je prizor napuljski. Napulj je, izmišljen ili stvaran, važio za slobodan grad. A umetnički kritičar koga Amerikanci svojataju i zovu Lajonel, dok je zapravo reč o Lionelu Venturiju, sliku naziva *Punč s rumom*. Punč kao mešano piće od pet sastojaka ne mora obavezno da bude s rumom, iako je rum izgleda najbolji za punč, i počeli su da ga dodaju u smešu kad je rum s Jamajke počeo da stiže u Evropu.

„Punč sa rhumom, negho šta! Phričaj mi o thome", ponovo me prekida Aćin.

A ja se pitam odakle Venturi zna da je u sudu punč, dobro punč, oblik zdele sa poklopcem, sa pipom za sipanje, i šolje okolo, ili su to čašice, ukazuje na punč, ali kako na slici na kojoj nema ni tračka ičega što bi upućivalo na rum, reći da je to punč baš s rumom. Dede Orlića, majke, pa i svih Negatijevih u Napulju više nema. Poslednji moji napuljski rođaci preminuli su pre desetak i više godina, i ništa mi nisu ni ostavili. Nema koga da pitam za rum. Nema ni Venturija, a on je, po svemu sudeći, nešto znao što drugi nisu, neko mu je rekao, jer kako bi se, kao uvaženi poznavalac Sezanovog dela, uopšte usudio da spominje rum! U jedno možemo biti sigurni: predavao je godinama u Rimu, koji je, vozom, jedva dva časa udaljen od Napulja. Nekako sam uveren da je s Negatijevima u jedan mah bio u srećnom kontaktu, dok sam ja svoj kontakt s njima naprosto promašio za deceniju. Kazaćete: prečica koja me vodi u ćorsokak. Da, ipak najlogičnija prečica, i tako je punč mogao da dobije svoju poentu. Za mene je to već dovoljno da razmišljam o rumu, u punču, čaju, pekmezu od šljiva, smešanom, čistom, u loncu s raznim voćem...

„O thome mi ne phričaj", reče Aćin, koji od priče, bivam ćutke sve uvereniji, zna jedino za glagol *phričati*, a i to mu je znanje nekako dvosmisleno i hripavo.

...Rum, u čemu god, sa čim god, ovakav, onakav, svejedno, makar i rum s punčem, rum, dabome crni, od najbolje šećerne trske. O tome bih stvarno mogao beskrajno da pričam.

Sviđa mi se da se slika koja je, zašto bi me najbliži obmanjivali, deo moje loze, naziva *Punč s rumom*. *Popodne u Napulju* je suviše direktno, i posle tog naziva malo mi je šta osta-

lo da utvrđujem, zato sam i otišao iz Eksa, posle provedena skoro četiri meseca, i pošto sam bio ama baš na svakom mestu za koje se znalo ili čak samo pretpostavljalo da ima neke veze sa Sezanom. Bio sam u Crnom zamku, u kamenolomu Bibem. U kamenolomu je on, u zakupljenoj kolibici, uradio gomilu slika, i šest meseci možda vodio strasnu ljubav s jednom Provansalkom (treba videti u onoj biografiji), čije ime (možda Fani) nikad nije otkrio i koja je docnije, šaputalo se, nađena u kamenolomu ubijena, mislim upravo deset godina pošto je slikao nonu Orlinu, crnoputu Taru i deda Marka kome se neobična kapa poput crne mačke penje na glavu, 1875. ili 1876. Najviše sam, ipak, udisao vazduh na Lovima, u slikarskoj kući. U samom Eksu bio sam na trideset tri mesta, i stvorio svoj mozaik Sezanovog kretanja od rođenja do smrti, i taj mozaik izdelio na godišnja doba, ustanovio tačna vremena ukupnog slikarevog boravljenja na svakom pojedinom mestu. Imam svesku s tim rasporedom. Što se mene tiče, najduže sam se zadržavao tamo gde sam mogao i da sednem. Neka od tih birtijskih mesta izgubila su, nažalost, ondašnju ulogu kad je na njima Sezan mogao da prisedne i popije čašu vina ili vrući grog. Mada, nije on baš visio na takvim mestima. Tu i tamo, susreta radi, po dogovoru. Najviše sam sedeo u Rimskom bistrou (onda zvanom Orijentalni kafe), zatim pomalo u predvorjima hotela Gantes (bivši Kafe kod dva konobara, gde bi Sezan ponekad ručao) i Gasendi (onda Kafe Kleman). Najzad, nisam propuštao hramove. I u njima sam sedeo, mada se nisam molio; dizao sam pogled na strop crkvene lađe i onda bih poniknuo pogledom. Crkva svetog Jovana Krstitelja iz Predgrađa, Katedrala svetog Spasitelja, Kapela Belih pokajnika, Crkva svetog Jovana Malteškog, Magdalenina crkva. Jeo sam pokatkad u restoranu Malteški krst. I u njemu sam osetio tragove ovekovečitelja svoje predačke loze. Otišao sam i do zaseoka Tolone, gde je Sezan imao svoju omiljenu gostionicu. I ja sam tamo jeo, artičoke punjene bosiljkom.

Dva meseca mi je trebalo da saznam da nije umro na Lovima, kako sam sve vreme valjda želeo da bude, nego u Ulici Bulegon, 23, jedne oktobarske noći. Događaj je u knjigama, koje sam prelistavao u gradskom arhivu, registrovan sutradan izjutra, u sedam sati. Zato ne bih da zaboravim možda svoje najomiljenije mesto u Eksu. Groblje Svetog Petra. Nisam ga maločas ubrojao, jer je Sezan navodno još na tom mestu, u svojoj grobnici, gde nastavlja sa slikanjem (iako se tu period između dva poteza kičicom ili ugljenom odužio na više od sto godina), dok ga sad, od 1994, iz susedne grobnice sledi njegov verni biograf Džon, beležeći svaki umetnikov pokret istog trena kad je učinjen, ako je učinjen, u to se možemo pouzdati.

Posle Eksa i tridesetak kilometara udaljenog Estaka, ribarskog seoceta na mediteranskoj obali, pored Marselja, i nedovršenog uspona na Sent-Viktoar, jer sam krenuo na planinu, bez koje, sevnulo mi je tada, ne bi bilo ni izmišljeno planinarenje, dospeo do vrha prvog obronka i sišao, a u koju je Sezan ionako samo gledao, nije se pentrao na nju, otputovao sam u Pariz, ali tamo Sezan nije imao previše šta da traži, osim što je našao Hortenziju koja će ga pratiti do konca i tada mu, u roku od pet nedelja, budzašto rasturiti hrpu slika preostalih posle smrti u ateljeu, pa nisam ni ja ništa tražio, čak ni ženu, naročito ne ženu, pošto je tog jutra u Eksu za mnom jedna ostala živa ili mrtva. Ipak, obišao sam stanove u kojima je spavao i radio 1875, na Anžujskom keju, i 1876, u Zapadnoj ulici. Zapravo sam samo stajao na uličnom pločniku i gledao u prozore. Posle nedelju dana sam otišao u

Over na Oazi, takoreći slikarsko selo, nedaleko od Pariza, severno, prošetao po selu, našao kuću gde je Sezan stanovao i gde mu je iz obližnjeg Pontoaza dolazio Kamij Pisaro da zajedno slikaju i da ga Pisaro portretiše, našao i kuću gde je stanovao Van Gog, pa predveče i grob ovoga, i uz ovaj, grob njegovog brata, oba obrasla bršljanom po kojem je kao beli prah popao proređeni sneg, i to je bilo sve. Pucalo je na sve strane. Slavilo se s vatrometom. Bio je decembar, poslednji dan, uoči završetka milenijuma. Čuo sam devojku, Afrikanku, pored mene da kaže da mu je već i vreme da okonča, da je suviše trajao, hiljadu godina. Okrenuo sam se prema njoj, nasmejao se i poželeo joj srećan novi milenijum. Njeno lice mi se učini nekako poznato i blisko, mada me je ošinula bezizražajnim pogledom. Vatromet je bio i u Oksfordu, i u taj mah, dok su narod, policija, čuvari, zijali u bengalskom vatrom obasjano nebo, pazeći jedino na secikese, ukraden je iz tamošnjeg Muzeja Sezanov *Pogled na Over na Oazi*. Dok je to delo kradeno, zamišljam da sam stajao upravo na mestu odakle je na Over gledao onaj ko ga je slikao. Tako sam čuvao pogled na Over na Oazi. Dok su opsečeno i smotano platno krišom odnosili, ponoć je prošla, vatromet je prestao, ljudi po ulicama su se razilazili, nebo je tamnelo i meni naočigled Over se gubio u noći koja nije marila za promenu u kalendaru. Prešao sam mostom preko reke i otišao da spavam, ne lišen želje da se i sam izgubim i ne shvatajući da sam već pomalo izgubljen. Ujutru će me možda pronaći u hotelskoj sobi, uhapsiti, i laknuće mi. Skotland Jard, Interpol, FBI, svi su se bacili u potragu za milenijumskim lopovima, ali slika ni do danas nije nađena, i slučaj je, u ovom trenutku, među vrhunskih deset nerešenih na spisku zločina koji se odnose na umetnička dela. Da sam tada bio u Oksfordu, možda bih bio kradljivac. To bi mi bilo logično posle Eksa. Brzo uspinjanje i sporo padanje. Moj vatromet. Kad zgasne, spoticanje neće više biti tako zagonetno i imaću pokriće za njega.

Prezimio sam u Danskoj. Tamo imam drugara, Kineza, s kojim sam prevodio neku knjižicu o zenu i prenošenju duha u kojem nema ničega, baš kao što je prazna svaka supstancija. U pansionu sam zakupio sobu do njegove. Voleo sam zen-prazninu koja me je združivala s Fengom.

U Kopenhagenu sam, u jesen, pola godine i više posle Eksa i Overa, uspeo da iskamčim vizu za London gde sam, srećom, već drugog dana uspeo da se probijem do Lucijana Frojda, „unučića psihoanalize", jer sam zajedničkoj prijateljici, Georgini, rodom Novosađanki (koju, otkad je u Londonu, i udala se za nekog Karla, zovem Đina), eto Đini kod koje sam se smestio da triput prespavam, obećao da ću mu postaviti samo jedno pitanje. Đina je, kao i ja, pobegla u svet, pa se čak zalečila i od leukemije koju je zaradila u Srbiji, u srpskoj psihozi.

Frojd je stajao preda mnom, kratko ošišan, pa su mu se zalisci manje uočavali, neobrijan, u košulji, ispod čije kragne je omotao i vezao dugačak svileni šal. Trudio sam se da ga gledam nenametljivo. Bilo je na tom licu nekih crta koje je preuzeo od svog dede. Nije me ponudio da sednem. Nije mi ponudio ni piće. Na obližnju stolicu uspravno je stavio svoju sliku, skoro urađenu i za koju sam ja nedavno saznao i video je reprodukovanu u katalogu koji mi je Đina poslala u Kopenhagen. Radio je na njoj devet meseci (od trenutka kad sam ja lutao po Parizu i polazio u Over) do prošlog meseca. To je izjavio pre desetak dana i ja to pročitao. Kupio ju je australijski Muzej, u stvari Nacionalna galerija, ali je još nisu spakovali i odneli. Ili je engleski slikar još ne da od sebe, iz nekog razloga. Otišla je tek iduće

godine. Na njoj preovlađuje plesnivo i hladno zeleno i sivo. Muški lik, dugokos, mršavog izduženog lica, sumornog, mogao bi biti sam Frojd. Ruka mu leži klonula na jastuku. Podnimio je glavu drugom rukom čiji lakat je oslonjen na drugom stepeniku drvenog stepeništa koje se uspinje nekuda izvan slike. I celo telo mu je mršavo, još malo pa kost i koža samo. Noge maljave. Penis mlohav, ni mali ni veliki. Jedina stolica, stilska, tapacirana, u prizoru je srušena, i sa stepenicima i komodom u pozadini, uza zid, čini ravnostrani trougao. Tu su, jasno, i dva ženska lika, potpuno obnažena. Bele devojke, crvenokosa koja prinosi posluženje, na poslužavniku samo dve šolje sa čajem ili punčom, i plavokosa koja sedi pored muškarca, na dušeku prekrivenom belim čaršavima, sve rasprostrto na podu, i desnom rukom kao da miluje muškarčevo rame, tešeći partnera ili klijenta u njegovoj turobnosti. Ničeg izazivačkog, raskalašnog, erotskog. Niko ne bi poželeo da bude u tom prizoru. Devojke su punačkije. Po licu, mogle bi biti neke od Frojdovih kćerki. Dobro je što moj čukundeda sa verenicom i njihovom krepkom navodnom sluškinjom nisu bili modeli za ovaj prikazani poraz.

Dopustio mi je da je gledam tačno minut i po. Dok mi je srce pojačano udaralo, mahinalno sam brojao njegove otkucaje, što često činim u presudnim situacijama u životu. Tada mi srce uvek jače lupa, ali ni brže ni sporije od svog uobičajenog ritma. Kad bih razgolitio prsa, na ogledalu sam tada uvek mogao da vidim kako mi vidljivo damara. To je malj, ne srce. Gotovo mi je drmalo celo telo, veoma mršavo, tako mršavo da sam na slici u koju sam zurio mogao biti upravo ja. Ličio sam sebi na trsku u kojoj jedino postoji ljudsko srce, ogromno, volovski veliko, a i ono kao da svojom silinom najavljuje da će se najednom smanjiti i stati.

„Naslikali ste svoju verziju *Popodneva u Napulju*, šta mislite da li se radi o punču sa rumom?"

„Ne marim za takve priče, niti je Sezan o tome brinuo, jer verovatno su tog popodneva u Napulju, pazite, *na slici*..."

Na slici? Šta bi to trebalo da bude, pitao sam se na trenutak, ali nastavljajući da upijam svaku Frojdovu reč. On mora da je osetio da me je njegov izraz zbunio, jer ga ponovi, mahnuvši rukom prema jednoj od slika na zidu prostorije.

„...na slici, odradili svoju igricu i potom pili punč sa rumom, ali meni je to ravno do Edinburga, jer sam ja samo slikao po Frojdu po Sezanu, i dalje ne istražujem. Slikam. Njegova i moja slika su rođakinje."

Kao da mi je, pošto je već razgovetno istakao ono *na slici*, naglasio i ono takođe zagonetno *after Freud after Cézanne*. Zaćutao sam, pa zahvalio. Dirnulo me je kad je rekao *rođakinje*, ali stisnuo sam zube. Po tome, ako su rođakinje, i on i ja bismo mogli biti rođaci. Koliko god daleki, ipak rođaci.

„Ne zahvaljujte meni. Džordžina će mi to odraditi. Trudna je šesti mesec, a to je najpogodniji tren da mi pozira. Takav je naš dogovor."

Nije vredelo da ga pitam i za desetak slika koje je Pikaso radio „po Pikasu po Sezanu", i za koje bi zaista neko trebalo da mi kaže *pričaj mi o tome*. Za to bi Frojdu tek bilo ravno do Severnog pola. Nije vredelo da ga išta više pitam, a bilo mi je to i strogo zabranjeno, mada me je silno svrbelo da zabranu prekršim. Umesto toga sam nehajno prišao slici prema kojoj je maločas bio mahnuo. Bilo je to Sezanovo platno.

Bio sam zaprepašćen. Po tom platnu je Frojd slikao svoje. Ali, taj Sezan nije bio onaj koga znam i čija mi reprodukcija odavno, skoro iz trenutka u trenutak, lebdi pred očima.

U Eksu nisam četiri meseca, pošto sam se iselio iz *Sezana*, spavao na ulici. Ne, kao što sam rekao, kod groblja sam imao sreće.

U predvorju kuće, do koje smo došli stanodavka i ja, nalazi se vitrina i u njoj album sa izabranim reprodukcijama. Zamolio sam udovicu, gospođu Mistral, koja je bila velikodušna i iznajmila mi devojačku spavaću sobu sa upotrebom kuhinje i kupatila, da prelistam album. Pozajmiću ga do sutra. Ne, kaže ona, dokle god hoću, dokle god sam kod nje. Ionako nema kuće u Eksu u kojoj ne postoji barem jedan album Sezanovih slika. Kako da joj ne verujem kad to kaže.

Sutradan sam zakasnio na svoje prvo predavanje iz francuske civilizacije koja bi po meni trebalo da počne sa zgodama Asteriksa. Iz njih sam naučio svoje prve francuske reči. Još ih izgovaram sa crnogorskim naglaskom. Čitao mi ih je otac svečeri i uspavljivao. Sad sam ostao sa albumom, koji je u meni budio draž tih ranih čitanja i pogleda, gotovo ne trepćući, skoro dok nije svanulo. I tada sam usnuo. Tonuo sam u more tamnocrvene boje i što sam padao dublje more je bivalo sve prozračnije crveno i najzad postalo zlatnocrveno. Isplazio sam jezik. Osetio sam so. Pazi, slano, rekao sam sebi, to je stvarno more.

Sezanov autoportret iz godine kad je naslikao napuljski prizor sa punčom najduže ću posmatrati. Sa njega me, pod svetlom sa stočića, crni Sezan gleda iskosa. Podsmešljivo ili nepoverljivo. Bradat i gotovo ćelav. Iza njega su crvene mrlje. Od prljavo crvenih do krvavo crvenih, grimiznih. Uočavam mrlju koja je crvena u jednakom tonu u kojem je crvena tkanina oko sluškinjinih bedara. Zar to nije rep crvene lisice koji se životinji upliće između zadnjih nogu? Kakve su lisice u ovom kraju, zapitao sam se. Ovih dana, ako ne zaboravim, prelistaću neku knjigu sa florom i faunom. I malo o ovdašnjoj geologiji neće biti na odmet. Devojka je svoj rep povezala poput kecelje oko struka tako da joj se jedan guz vidi, a drugi je pokriven. Crvena boja nije česta kod Sezana, ali je ima, pretežno u vidu crvenih mrlja u mrtvim prirodama. Poneka rumena jabuka ili glavica luka. Video sam i jednu crvenu knjigu. Ipak, mesto crvenog je nekako neizvesno. Ume da bukne na neočekivanom mestu. A sad, u istoj godini dvaput se pojavljuje. To je odjednom mnogo crvenog. Znatno kasnije, pojaviće se slika ili dve sa crvenim muškim prslukom, gde crveno nije više puteno, izazovno puteno.

Pomislio sam na gospođu Mistral. Riđokosa je. Po licu su joj pegice. Mora da je starija od mene možda i svih deset godina, ali je zato vitka i pri tome fizički jaka žena. U rvanju s njom ne bih najbolje prošao. Rodom je iz Baskije, rekla mi je. A eto, nesrećnim slučajem, rano je ostala udovica. Ni dete još nisu dobili. Ja sam bez roditelja, rekao sam joj. Privlačila me je, ali to nisam hteo da pokažem.

Punč se puši. Okrepiće se udvoje ili utroje u slast. Prošla je ponoć kad mi je sinulo da naziv *Punč s rumom* uopšte ne mora biti vezan za jedno piće, punč u kojem je i rum. Ako je tako, to mora biti punč napravljen, recimo, od soka pomorandže, jabuke, breskve ili kajsije. Kad je slika nastajala, breskve i kajsije su već uzrele. Pa još limun i sve u vodi prokuvanoj sa cvetovima kamilice ili nekim drugim livadskim cvećem, ali žutim. Sve će se to javljati u mrtvim prirodama, i zašto da ne bude u punču. A rum, verovatno sa Jamajke ili sa Kube, svakako crni rum, dolazi zasebno. Mogu to biti dva napitka. Punč s rumom je i

punč i rum. Punč u posudici i rum u šoljicama. Istovremeno, punč leži uz muškarca i rum dolazi sa svojim vatrenim repom da se pridruži ljubavnom paru i osveži ga, da ga podjari sa svojim plamenim ukusom slatke i gorčaste melase. „O, da", prošaputao sam.

Žene su za Sezana bile opojni napitak. U životu nije imao mnogo veza. Kao da ih nije ni imao, osim Hortenzije, koju je najpre skrivao, a tek kasnije oženio. Izbegavao ih je, ali ne i odolevao im kad bi se, bez odstupnice, našao pred njima. U njegovim pismima nije baš sve grubo i nevino. Ponekad kresne varnica u njemu od pogleda na neku devojku; sećam se, pri prvom pogledu na dve baštovanove ćerke od osamnaest i dvadeset godina, za koje je dotle, jedino na osnovu maglovite priče, verovao da su još devojčice, plamen sune, oprlji ga iznutra, ali ga on smesta suzbija i bezglavo beži s lica mesta. Postojala je, ipak, jedna veza kojoj se prepustio. Počela je poljupcem koji će opisati prijatelju iz detinjstva. Trajala je pola godine. Strast u napuštenom kamenolomu kod Eksa, ispod krivih grana, okruženi četvrtastim stenama, u kolibi otesanoj od kamena. Kako se zvala? Fani? Stefani? O potankostima slučaja je među trećim osobama mogao da zna više jedino Emil, prijatelj iz detinjstva, ali ovaj je o tome ćutao. Umro je pre Sezana. Možda o tome postoji neki odblesak u romanima. Prijatelj je bio pisac, pisao je romane i pamflete. U romanu *Delo* je, po priči, jedan od likova, glavni lik, modelovan po Sezanu. Posle tog romana prijateljstvo je puklo.

„Napuljsko popodne" je naslikano kad je slikar već prošao kroz svoju ranu fazu tokom koje je o svom slikarstvu govorio da potiče iz muda, i da se po tome razlikuje od svih ostalih slikara. Slika je, međutim, posle svega, i erotska. To je teško osporiti. Kad sam dospeo do punča i ruma, do zlatnožute i do blistavo crne devojke, nisam stao. Crna dolazi da se pridruži paru, i to u prizoru deluje prirodno. Ne mogu reći da nije tako, jeste prirodno. Ali, može biti da ona dolazi i da konkuriše onoj na postelji. Muškarcu se nudi drugi krug, sa njom. Ni to nije neprirodno.

Crveno je znak temperamenta. Sezan uvek ističe svoj temperament. Izjavio je jednom da samo on među slikarima ima temperamenta i da samo on ume da stvara crveno. Odjednom na svim slikama u albumu vidim crveno, čak i tamo gde nema crvene boje. Nju dočarava kombinacija drugih boja. Na to stvaranje je mislio Sezan, čiji je jedan od trikova iz umetničke magije bio da crta bojama. On je majstor crvenog. Ova slika bila je kao crvena marama deset godina pre nego što je uopšte stvorena. Poslednja je u nizu napuljskih popodneva. Sad to već nesumnjivo znam. Najzad je s njom našao najbolje mesto za crvenu boju, najbolju crvenu. Na svojevrsnoj pregači gole crnkinje. A ta crnkinja se prvi put i poslednji put pojavljuje. Ona je Sezanova žudnja, od koje se stidi, od koje beži, ali joj ne odoleva. Ona je znak da slikar u životu ne prestaje da sanja da svoju ženu, s kojom se venčao, zameni drugom. Od zlatnog, crnog i crvenog raspaljuje se požar koji me guta u snu.

Rukom sam napipao ručni sat na stočiću. Bio je udenut u album između stranica kod kojih sam zaspao. Skočio sam. Već deset. Ode moj prvi plaćeni čas u nepovrat. Ogrnuh se i izleteh do kupatila. U kadi je stojala nepoznata žena. S praga sam joj video leđa po kojima joj je navejao prvi sneg, tako bela, sa rujnom kosom rasutom po ramenima. Dugački usek između dundastih butina, goli levi guz, neobično pravilne obline, i on kao s nekom ružičastom nijansom od trljanja ili štipkanja, nalik loptastoj zadnjici jedne od nagih velikih

kupačica na obali, u prirodi, dok joj je drugi bio delimično prekriven peškirom što joj je visio iz ruke prebačene preko desnog ramena. „O!“, uzviknuo sam i odmah se povukao, „pardon, moja greška.“ Bila je to gospođa Mistral, jer sam iz kupatila čuo njen glas, ne razumevajući reč, ako je uopšte nešto rekla zbog mog neučtivog upada. U stvari, reč se izgubila u njenom kratkom smehu koji se rasipao dok mi je dospevao do ušiju. Valjda je mislila da sam ja već ranije izišao iz kuće. Baš sam slepac, da ne pokucam. Nadao sam se da mi neće uzeti za zlo i dati otkaz. Otišao sam neumiven i ne opravši zube.

„Phričaj mi o thome“, reče Aćin.

Hoće li da kaže da se i on izjutra, ponekad, ne umiva niti pere zube? Ko noću pije rum i punč, ujutro, na kraju rum-punč linije, bljuje sopstveni dah u najnezgodnijem trenutku. Ili najboljem, jer punč-vreme, govore po londonskim ulicama, jeste najbolje vreme, pravi trenutak za nešto.

U Eksu je bio pijačni dan. Hleb koji sam tad okusio, naterao me je da ga stalno jedem, do kraja. Sve vreme sam se i hranio samo hlebom, povrćem i ponekad se zalažući ponekom jabukom. Mala čaša piva bi mi dopunila obed. Tako se čak i danas hranim. Nije u pitanju nikakva dijeta zbog zdravlja ili mršavljenja. Moje zdravstveno stanje se neće time popraviti. A mršavljenje? Ko me vidi, krsti se.

Iako sam doživeo neočekivani udarac, kad sva čula naprosto planu, ugledavši onu sliku na zidu kod Frojda, očekivao bih suviše od sebe i svojih raspaljenih čula da se setim baš svake potankosti tek letimično viđene na njoj koju sam posmatrao jedva minut, pri čemu nikad kasnije nisam video neku njenu reprodukciju a da bi me mogla podsetiti. Video sam je tada prvi put u životu i smesta prepoznao Sezanovu ruku. Imam za nju već nepogrešivo oko, mada odveć zaboravno. Za dobrog detektiva ili hladnokrvnog istraživača, minut bi bio čak predug. Ali, moje oko nije fotografsko i zato sam o samoj slici, takoreći čim sam se rastao od Frojda, ne časeći saznao više, tek da se uverim da nije fantomska ili da i nju nije naslikao Frojd. Ako jeste, bio bi neprevazilazivi falsifikator. Ne, nije. Nema on takav smisao za boju. Uostalom, on najpre crta ugljenom, pa boji. Tako je barem uradio sliku po Sezanu. Sezan ne crta. Tačnije, rekao bi on, crta bojama. Frojd je sliku na zidu, nesumnjivo sa istom temom kao što je i moje *Popodne u Napulju*, godinu dana pre nego što će krenuti da pravi svoju sliku po Sezanu kupio na aukciji u Njujorku. Platio ju je basnoslovno. Vredelo mu je. Još je kod njega. Nju ne daje u promet, a svoju je prodao, za basnoslovnu brojku.

Srušena stolica u prizoru kod Frojda nije njegova izmišljotina. Nalazi se i na toj slici kod Sezana, nastaloj otprilike dve ili tri godine pre moje koja me vodi. Ako govorim po nesigurnom sećanju, muškarac i obe žene nisu ni u kakvoj sobi. Kao da su usred neke stenovite čeljusti u koju se s planine oburvao snežni usov, a na kojem goli par planduje. Ne izgleda mi da je njihov ljubavni čin već prošao. Možda tek predstoji. Muškarac miluje neku konjsku glavu jednom rukom, a drugom, oslonjenom na lakat, podbočio je svoju, možda držeći se za čelo. Duga crna kosa u kurjucima popala je nagoj ženi niz leđa sve do muškarčeve butine na koju se žena nalegla. Rukom miluje muškarca po ramenu. Drugi ženski lik prinosi golom paru posluženje. Da li punč? Ta žena, belkinja, kao što je belkinja i ona koja leži razgolićena, obučena je u suknju i belu košulju, a crna kosa joj je svijena u pundžu na zatiljku. Nogama je do kolena u snegu, do samog ruba plavičaste suknje. Deluje kao žena

sa sela koja uslužuje goste iz grada pristigle u prirodu da bi se predali slobodnoj ljubavi. Naravno, prizor uopšte ne mora biti pod otvorenim nebom, a snežni usov je neki ogromni beli čaršav čiji valoviti nabori prate nepoznati reljef tla i pod njim razbacane jastuke. Možda je sve to u javnoj kući. Prostor je poput pozornice iz sna. A konjska glava mi se samo priviđa od nekog oblika koji se nadovezuje na ono što sam pomišljao da je stenoviti zid, desna strana kamene čeljusti. Veličina slike mogla bi biti oko 30 cm sa 40 cm. Frojd je od svega toga stvorio nešto strože, bez ikakve veze sa stvarnim ili umišljenim Napuljem, i nešto bezizglednije. Ne smeta mi pomisao da grešim u opisu munjevito viđene slike, jer moje sećanje može biti deo izvesne slike koju bih sam stvorio po toj Sezanovoj slici. Zavrtelo mi se u glavi od te strašne pomisli. To mi kazuje da se u svom traganju donekle pretvaram u ono za čim tragam. Pri tome gubim pojam za čim tragam. Ne tragam li za sopstvenim senkama koje tragaju za mnom?

Gde je istina? U slikarstvu? U priči? Sezanova je u slici. Moja? U njegovim modelima za sliku, ne onu koja visi kod Frojda, već za sliku poslednju u nizu variranja iste teme.

Hteo sam, putujući u Eks, bežeći iz Beograda, na samom mestu gde je slikar radio, da ispitam naoko obično pitanje, koji je naslov slike tačniji: *Popodne u Napulju* ili *Punč s rumom*. I pre svega, da pronađem svoje rođake, Orlinu i Marka, da ih prizovem, makar u njihovim odblescima koje je Sezan umeo da uhvati, pa se tako odužim svojim napuljskim srodnicima koje nikad nisam video. Da im to bude dar od mene, kao i dar mojoj majci, dedi Orliću i baki Negati, i svima pokojnim Negatijevima iz napuljske četvrti Toledo, od još jednog, poslednjeg Negatija, sa beogradske Palilule, a sad iz Kopenhagena, bez želje da se ikad vrati tamo gde se rodio. U stvari, ja sam se samo slučajno rodio u prestonici Srbije. Pravo mesto mog rođenje jeste Napulj, jednog popodneva. Zato je i *moja* istina u Sezanovoj slici. Slika je u pravu, a Sezan je pogrešio što nikad nije bio u Napulju.

Takvu sliku ne smatram nikakvom svojom tajnom, nipošto porodičnom sramotom. Naprotiv, ona je na ponos meni koji potičem od napuljskih Negatijevih, meni kao završnom hropcu u njihovom nestajanju.

Da, postoji još jedna slika, za koju sam znao i za koju sam dugo verovao da je nestala, izgubljena, šta znam, slika napravljena desetak godina pre moje čiji je original u Australiji. Od te mladalačke slike, prve koja će dobiti naziv *Popodne u Napulju*, odbijene na pariskom *Salonu*, 1867, začinje se prizor koji će najbolje odigrati Orlina i Marko s njihovom crnom pratiljom. I na toj slici je muškarac, naoko ravnodušan, mirno pušeći lulu, okružen dvema ženama. Ona koja gola leži uz muškarca vatreno je crvenokosa, rumenih obraza i sa smeškom. Zrači zadovoljstvom. Duga žena, plavušanka, potpuno je odevena, suknja crnkasta, košulja zelena, drži pladanj na kojem je nešto što se ne da lako identifikovati. Punč nije, jer garnitura za punč nalazi se na omanjem kružnom stolu prekrivenom velikim stolnjakom. Mogla bi biti neka voćka, jabuka, a ono što na jabuci liči na dve drškice pre bi mogla biti dva anđeoska krilca zadenuta u plod. Tako je muškarcu u neku ruku ponuđeno dvoje: žena i voće. Ali, njemu nije ni do čega, ne mari on ni za jednu od obe slasti. Njemu je na glavi stvar koja mami pogled. Ona je u središtu slike, najizrazitija. To je neka čudna kapa, da li pletena ili tkana, pruža se od čela do muškarčevih pleća. Sezan mora da je bio sin šeširdžije. Jeste, sin šeširdžije. Da je u to vreme bilo rastafarijanaca, tvrdio bih da je to rastafarijanska velika pletena kapa. Ta kapa je crvena.

U treću, krunsku sliku, iz prethodne dve sa istom temom, zapravo prelazi samo crvena boja kape iz prve slike. Crnkinjina pregača, haljinica ili ma šta treće to bilo što je nemarno u žurbi opasano, naslednica je crvene kape. Po tome bi Sezanov izbor bio jasan: crveno je nešto što muškarac daje crnkinji. Crveno je prejak znak. Muškarac u *Popodnevu u Napulju* bira crnkinju. Neće punč, hoće rum. Ne verujem da je tako bilo sa Markom, Orlinom i Tarom, u životu, ali *na slici*, kao što kaže Frojd, u Sezanu, tako jeste. U Sezanu je odlučeno; pre ili kasnije, još oženjen, on se vezuje s drugom ženom, čije se ime i izgled više ne mogu saznati. Seoba crvene boje sa rastafarijanske kape na kecelju, kojom obnažena crnkinja zavodi, objašnjava mi i do danas neobjašnjivu Sezanovu strast u kamenolomu. A kako stoji sa mnom, pitam se. Imam li objašnjenje za sebe?

Dan uoči mog odlaska iz Eksa, desile su se stvari koje mogu samo donekle da iznesem, jer njihov veći deo ostaje pod zemljom. Kazaću ovoliko: strast i zločin. Ili stvari tome nalik.

Sent-Viktoar je planina za koju se govori da je pijana od neba, večito žedna sunca, da je u njoj sveti plamen. A ja bih rekao da je utvara koja se providi i, ne odustajete li od toga da je dovoljno dugo gledate, možete da sagledate šta je na njenim padinama s druge strane. Ona ne postoji nego je naslikana. Prozirni akvarel. Zato je kod Sezana uvek u daljini, vazdušasta. Možda je to oblak koji se uzdiže, stalno menjajući svoje obrise. Zavidim svakome ko uspe da je naslika. Otkako sam je video, shvatio sam da ja to nikad neću uspeti, koliko god mi to sutra tražili i plaćali. To mi je bio plan. Nisam hteo da se vraćam tamo otkuda sam, preko Budimpešte, avgusta otišao i gde sam do samog leta bio pritešnjen gornjim i donjim silama. Sećate se već tog proleća 1999, napadi odozgo i protiv-vazdušna odozdo. Po meni, bio sam između te dve vatre. Od tih potresa preostajao nam je skroman izbor između predavanja smrti ili jecanju. I taj vatromet je, više od ma kojeg drugog, u Overu ili Oksfordu, za mene najavljivao kraj milenijuma.

Plan mi je bio da preslikavam i to prodajem. Razbistrilo mi se posle provala neba koje su nas tadašnjeg leta zasule. Tog trenutka, kad sam se zakleo da je sve iza mene, dok smo gospođa Mistral i ja, u prohladnom i vetrovitom, ali sunčanom zimskom danu koji se maskirao u jesenji, hodali prema kamenolomu, i ja se osvrtao prema planini, shvatio sam da ću jedino moći bedno da preslikavam Sezanove akvarele, njegova ulja, na kojima se Sent-Viktoar nalazi, ali nikakvo slikanje i preslikavanje neće biti pravi odgovor takvoj planini, nego treba istinski stvoriti to što nije čak ni geološka tvorevina, već je sastavljeno od beskonačnog broja slojeva, a svaki sloj je svetlost, svaki sloj ruža svetlosti. Nijedna slika tu planinu ne objašnjava. Ona sama objašnjava sliku, i to samo Sezanovu. Ova planina nas uči da svoju planinu tražimo drugde. O tome me je iz daljine obaveštavala svakog bogovetnog dana u Eksu, od prvog do ovog poslednjeg sa čijom zorom smo krenuli na izlet. Ova ne može da bude ničija. Kad sad pomislim šta sve o njoj govorim, izgleda mi da je izmišljam.

Da, za moj odlazak, gospođa Mistral mi je sama ponudila da odemo na izlet. Inače, nas dvoje, iako u istoj kući, jedva da smo se i viđali prošlih meseci. Ona se budila kasno, a ja sam posle onoga u kupatilu gledao da se dižem što ranije i izlazim iz kuće, vraćajući se kad bi noć već pala, i odmah bih se zavlačio u svoju sobicu. Malo čitao, malo crtao, malo studirao francusku gramatiku, i tako još neke sitnice, uvek pomalo, pre nego što legnem. Razmišljao sam i o gospođi Mistral i kako se samo pokorila smrti muža dok je u njoj, za-

kleo bih se, život vapio. Nisam se usuđivao da se ičemu nadam od nje. Ustupila mi je sobu jeftino, i to mi je već bio poklon. Sad, iznenada, htela je da me odvede u Paklenicu. Dalje je od kamenoloma, ali proći ćemo i kroz njega. Tamo se nije moglo bez rezervacije. Poseta mora biti registrovana. Gospođa Mistral je to već uradila prethodnog dana. Šta je to značilo, pitao sam se. Otkuda je mogla znati da ću prihvatiti njen poziv? Ali, znala je. Zar me je tako lako pročitati?

U kamenolom sam već odlazio sam, ranijih nedelja. Izbegavao sam vodiče. Precrtavao stenje. Sanjario o korenju okolnog drveća i neverovatnim rašljastim granama, izuvijanim, učvorenim, u krošnjama nad kojima su se tu i tamo nadnosile bazaltne gromade. Uvek dugo gledao u kamenu kućicu koju je Sezan nekad bio zakupio. Po kamenolomu je on još kao dečak trčao sa svojim školskim drugom Emilom. Hteli su da jednom budu atletičari.

Gospođa Mistral ipak nije sve znala. Kad smo stigli, nismo mogli da uđemo. Rezervacija nam je već bila istekla. Važila je za jučerašnji dan. Ta greška bi mi mogla biti sumnjiva, ali odbio sam da budem podozriv s ma čim u vezi s gospođom Mistral. Pridružili smo se upravo prispeloj turističkoj grupi, i tako krišom ušli. Onda smo se izdvojili. Sami. Ona je besprekorno poznavala taj lavirint staza. Ja sam, međutim, znao jedno mesto gde bi mi srce uvek zastalo kad bih tamo kročio. Otkrio sam ga već kad sam prvi put posetio kamenolom. Šetali smo, i kad sam uočio priliku, na pravom raskršću, zaputio sam se na to mesto. Ona je bez reči pošla za mnom. Da li je očekivala da znam za neko skrovito gnezdo? Izbili smo u samu kamenu čeljust od koje je pogled mogao da se strmoglavo baci i popne do planine. Srce mi je opet zastalo. Zagledao sam se u oči gospođe Mistral, a potom sam gledao u Sent-Viktoar, i ponovo sam potražio gospođin pogled. Između to dvoje postojao je neki dosluh u meni. I ona je opazila moje uzbuđenje. Približila mi se. Majčinski me je obgrlila oko ramena, kao da me sačuva da ne padnem. Činilo mi se da nešto jednako delimo. Činilo mi se da će se, tamo daleko na horizontu, Sent-Viktoar obrušiti.

Iz kamenoloma smo se zaputili uskim drumom od tucanika. Nismo mnogo razgovarali. Onda smo, kod nekog autoparkinga, pošli desnom stazom. Na njoj nije bilo nikakvih znakova. Tek bi povremeno iskrsla plava uzica koja je trebalo da igra ulogu putokaza. Zatim smo skrenuli istočno, na stazu koja je išla ukoso. S nje opet na novu stazu. Sve su to bile prečice, a išli smo njima kilometrima. Naposletku smo izbili na oveću jarugu. Bila je to jaruga zvana Paklenica, sva u oštrom žbunju, s ponekim kasnim decembarskim cvetkom u boji, ali zato je sa obe strane koje su oivičavale jarugu još od leta u cvatu bilo razbokoreno grmlje žukovine. Njeni cvetići oplemenjivali su divlje tle. Bilo je to sunčano žutilo koje me je podsećalo na boju Orlinine kose na Sezanovoj slici. Staza je vodila kroz jarugu koja bi povremeno mogla biti i klisura. Tek to hodanje bih smeo da nazovem pešačenje bez povratka. Vratićemo se onuda, rekla je gospođa Mistral, mahnuvši nekud zapadno. Autobusom. Jaruga je vodila do dve pećine. Mi ćemo u dublju, zvanu Paklenica, od koje je i jaruga dobila naziv. Išao sam sporije nego što sam mogao, u želji da oboje idemo ukorak, jer je ona bila kratkonoga.

Kod pećine smo se poljubili. Iz njenih usta u moja prešla je vrela para. Žukovina mi je cvala u grudima i izazivala drhtavicu koju nisam mogao da zadržim. To je jeza od poljupca urastala u mene. Sav u tom poljupcu, rukom sam joj, ispod raskopčane krznene jakne, lagano prešao po vitkim leđima, i još niže, do cveta njene jabukolike guze utegnute u

pantalone. Bilo je to milovanje za kojim sam stidljivo žudeo od prvog jutra, zapravo već u prvih desetak minuta posle prvog buđenja u njenoj kući.

Nisam hteo da silazim u taj mrak, ni sa svetiljkom i mapom, koje je ona iznajmila u kiosku na ulazu u podzemlje. Predosećao sam po škakljanju u stomaku da se stvar neće dobro završiti. Mapa mi je izgledala pogrešna. Kuda vode ti hodnici? Neizvesnost se ne da mapirati. Takva karta sveta veća je od sveta i mora da bude bela, a preko beline ogromnim slovima ispisano *NEPOZNATA ZEMLJA*. Nisam ja za špilje.

Ušla je, iako ni ona nije, reče, baš toliko zaljubljena u tamu. Bila je svega jednom ranije u pećini, s mužem, i sad je smatrala da treba ponovo da ode unutra, čak i sama, kao da bi da priupita pokojnika da li joj oprašta i da li joj dopušta da nastavi. „U redu", rekao sam. Uzeo sam njen naum kao hodočašće. Od toga nisam mogao da je odvraćam.

Čekao sam je pun želje, uveren da će u podzemlju dobiti potvrdan odgovor, i da je odgovor na njeno pitanje samo pitanje njene želje. Snevao sam do njenog pojavljivanja o noći koja nas čeka kod kuće, moje poslednje noći u Eksu. Prošao je prvi čas, drugi, treći. A ona nije nikako izlazila.

Smrklo se. Nje nije bilo. Spustila se i hladnoća. Dobro je što smo se i ona i ja toplo obukli. Nisam znao šta da radim. Strancu niko neće verovati. Ipak sam uljez. Ako nije baš svaki serijski ubica, svakome je suđeno da bude serijska žrtva među urođenicima. Poslednji turista je davno otišao.

Prodavac iz kioska je zaključao radnjicu i izgubio se. Zverao sam za njim, hoteći da ga pozovem da se vrati, da mu kažem, objasnim. Da vičem upomoć. Nisam mogao. Stajao sam oslonjen o stablo. Prikovan uz njega, sa osećanjem da se ono iznutra cepa, širi i raspinje me. Nevidljiva omča mi je stegla grlo. Ničeg tvrdog mi nije bilo ispod stopala, praznina.

Dok sam se autobuskim putem pešice vraćao u grad, preturao sam po glavi šta da učinim. Mirisalo je na sneg, ali snega nije bilo. Sneg u Eksu možda nikad ne pada; samo se zimi, umesto njega, oseća njegov miris. I gospođa Mistral pomalo miriše na snežnu vejavicu sa Drine.

Opsela me je u jedan mah i vizija da sam i ja ušao u pećinu s njom, da smo tamo vodili ljubav, i da sam je na kraju zadavio. I da sad samo haluciniram da se ništa nije zbilo od zločina, štiteći sebe od neizdovoljenog ludila koje me je nagnalo da ubijem. To je bilo sve od gneva na sebe, Paklenicu, na sve što ne mogu da opozovem i čime u svetu ne mogu da upravljam. A to je bilo baš sve na svetu.

Posle dva sata hoda, vrativši se, zvao sam je i tražio po kući, misleći da je ona došla nekim obilaznim putem. Iskrala se i vratila bez mene. U njenu spavaću sobu nisam ulazio, ali sam pokucao na vrata. Celu noć sam probdeo, osluškivao, dolazio do njene spavaće sobe, kucao. Zvao je. „Adel, Adel!" Nije bilo odziva.

Ujutro sam zaključao vrata, ključ ostavio ispod baštenskog kamena, kako me je već prvog dana poučila da svaki put radim kad izlazim. U kuhinji sam joj na stolu ostavio belešku sa rečenicom da mi se javi kad stigne kući, da moram u Pariz. Smatrao sam da je to najbolje rešenje. Ako je živa, javiće mi se. Ako nije, policija će me već pronaći, pa ću sve saznati i reći sve kako jeste, i onda kako mi bude.

U brzom vozu nekako sam uverio sebe da je sve na mestu. Da je Adel Mistral živa i da samo naprosto nije htela sa mnom, jer onaj u pećini očekivani odgovor ipak nije bio ona-

kav kakav sam ja verovao da mora biti. Zato nije htela da mi se javlja i negde je u gradu, prenoćivši kod prijatelja, sačekala da otputujem i zauvek odem iz njenog života.

„Ovo su moja prababa Orlina, pradeda Marko i s njima Tara", rekla je majka. „Oni su na Sezanovoj slici."

Sad, do čega sam ja došao.

Tara bi mogla biti s Jamajke ili, verovatnije, iz Alžira ili Maroka, ali i tamo je mogla doći samo iz crne Afrike. Onda je, recimo, iz Alžira prešla u Francusku. Mogla se zvati Tara. Liči na svoje ime. A da je bila sluškinja bilo čija, ne bih rekao. To nije ni majka rekla. U prizoru na slici, šta god mislili istoričari, takođe nema ničega dovoljno što bi je učinilo sluškinjom. Ipak joj pripisuju ulogu sluškinje. To je pogrešno. Ko tvrdi da je Tara sluškinja, zaslepljen je nekim lažnim shvatanjem erotike o tome da uvek u grupnoj igri moraju postojati sluškinje, gospodari, gospodarice, robovi. Taj je udaren mokrom čarapom. Ja o Sezanu tako ne mislim, ni o njegovoj scenografiji na slici.

Fotografija koju držim nedvosmisleno pokazuje da je Tara i u životu, ne samo na slici, bila ravnopravna, čak i više nego ravnopravna.

Fotograf je bio Nadar. Osim što je fotografisao Taru, Orlinu i Marka, možda je od njega i fotografija Sezanove slike. Nije moguće. Ako i jeste, reprodukcija koju su Negatijevi čuvali u Napulju ne potiče s te fotografije. Reprodukcija je u boji. Znači da je znatno kasnije napravljena, verovatno na podsticaj Orline i Marka, koji su živeli sve do tridesetih godina 20. stoleća. To me podseća da je Venturi, predajući u Rimu tridesetih, stigao da ih upozna i oni su mu saopštili podatke o scenografiji Sezanove slike, među kojima i o tome da je slikar zamislio da napitak bude punč s rumom, što ne isključuje i Orlininu ulogu kao svetložutog punča koji se puši i Tarinu ulogu kao ruma koji pali celo telo, počinjući od jezika i nepca.

Na Nadarovoj fotografiji nalaze se Orlina i Marko, ali čuče i grle se, tako čučeći. To mi je smešno, jer mi izgledaju kao zaljubljeni patuljci. Iznad njih, stojeći, nalazi se Tara. To mi je rekla majka, držeći fotografiju položenu na dlanu. Sve troje su poluobnaženi. U kupaćim kostimima. Tek delimično vidljive, Markove gaćice mi liče na gaćice koje mi je majka sašila kad sam prvi put putovao na more, u Dobrotu, na obali Kotorskog zaliva. Imao sam desetak godina. Na fotografiji je i klupica na kojoj je porcelanski pribor za punč.

Tara je iznad onih koje bi trebalo da služi? Ko će reći da je to verodostojno? Dobro, i prizor na fotografiji je možda insceniran, po Nadarovim instrukcijama. Njih troje su naprosto modeli. Plaćeni. I u tom slučaju, Tara ne može biti sluškinja, makar ne kod Orline i Marka, koji poziraju, što znači da nisu toliko imućni da bi im Tara bila sluškinja i da bi uopšte imali neku sluškinju.

U gornjem levom uglu je kraj neke trake sa ispisanim slovima *usés*. Na francuskom: *potrošeni, iskorišćeni*? Da li nam to poručuje da su fotografisani iskorišćeni? Ili su samo dvoje koji čuče iskorišćeni od strane Tare? To je na fotografiji, ne u životu.

Nadar je pariski fotograf. Mogli bismo da zaključimo da je fotografija i napravljena u Parizu, u njegovom studiju. Onda to ukazuje da ni Sezan nije slikao prizor sa modelima u Eksu. Po tome je moj boravak tamo bio u izvesnom smislu promašen. Ipak, meni i traganju od prilične koristi. Nimalo ne žalim taj put i svoje vršljanje po Eksu i okolini.

Ukratko, to su modeli. Marko i Orlina su, zaključujem, sirotujući po Francuskoj, u jedan mah morali da rade i kao modeli. I Tara je model. Sezan ih je iznajmio, ili mu ih je Nadar ustupio na izvesno vreme. *Popodne u Napulju* ne samo da bi moglo biti naslikano u Parizu, nego je i naziv dobilo po tome što su najmanje dva modela bila iz Napulja.

Idem dalje i zaključujem da je Sezan modele upoznao kod Nadara, čiji studio je, aprila 1874, poslužio za prvu izložbu trideset odbijenih umetnika, kao *Salon odbijenih* slikara. Nisu prošli kod žirija za zvanični slikarski *Salon*, ili nisu prihvatili da o njihovim radovima sudi tamo neka jalova akademska komisija, nego su prkosno rekli *mi smo odbijeni i da vidite kako slikamo*, pa zamolili fotografa za uslugu, jer im je bio prijatelj, podržavao ih je i raspolagao dovoljno prostranim studiom. Onda i ona traka u uglu fotografije, sa enigmatičnom porukom, zapravo jeste deo nevidljive celine. Kad bismo videli celu traku, bilo bi čitljivo da na njoj francuski piše *Salon odbijenih*. Nekako mi se čini i da Sezanu modeli nisu pozirali. Nije ih unajmio. Bilo bi mu skupo. Bez stotinu seansi taj rad nikad ne bi bio okončan. Sezan nije mogao bez stotinu seansi. Da mu Nadar, time što će mu ustupiti svoje modele, to plaća, ne ide. Uz to, model po jednoj seansi je koštao više od četiri franka. Računajte.

Nemam suviše materijala za ispitivanje. Nagađam. Moram da verujem da ponekad i ja mogu da izvučem na lutriji. Poredim rukopis kojim je ispisano *Nadar* na poleđini fotografije zato sa faksimilom jednog od Sezanovih pisama. Slovo po slovo. Feng mi je pozajmio lupu. Nosim i njemu da vidi. Odličan je kaligraf. Ništa mu ne govorim. „Onaj ko je napisao ovo pismo, napisao je i tu reč na fotografiji", kaže on već posle pola minuta. „Tako sam i ja zaključio", kažem mu i zagrlim ga. „A ova mrlja ispod *Nadar*", pitam ga. „Crvena, i to kineska crvena!" odvratio je on bez dvoumljenja. Da, i ja to vidim, *crvena*.

Sezan je radio svoju sliku po fotografiji koja je sad u mojim rukama. Sa nje je uzeo likove, izraze, tela, i namestio ih u svojoj scenografiji. Posle je fotografiju vratio. Crvena mrlja je od njega. To je crvena boja kojom je iscrtao i obojio neodoljivu Tarinu kecelju, koja tek što nije spala. Hteo sam da eksplodiram od radosti. Fotografiju su Orlina i Marko poneli sa sobom kad su se jednom i zauvek vratili kući i napuljskoj sirotinji. Sad sam i ja našao kuću u koju ću se vratiti. Jedino mi je žao što majka nije više živa da bih joj saopštio čudo koje sam lično zaslužio. I trebalo je da idem svugde kud sam išao. Bez tog traženja, ne bih dospeo do rešenja, svog rešenja. Od njega više ne očekujem.

„Phričaj mi o thome, još da phoverhujem", čujem Aćina.

Svakom njegovo, mogao bih reći, ali čemu kad nam sve stvari govore da još hiljadu stvari treba čuti. Sa onim ko nije tu, možeš da razgovaraš u snu. On će ti govoriti u snu. I to je umetnost čija harmonija virovito teče uporedo sa prirodom. Tako je i sa mnom teklo. Sezan je mogao da mi se obrati u trenutku kad sam dodirnuo crvenu mrlju.

Trebalo bi jednom da uradim restauraciju mrlje. Da je osvežim, povratim u prvobitno stanje.

Godina je prošla otkako sam odmaglio iz Eksa. Samo bekstvom mogu nazvati svoj odlazak iz Provanse. Posle jednog pitanja o sedećem zenu, i posle pitanja o rukopisu i mrlji, poverio sam Fengu slučaj s gospođom Mistral.

„Isprazni svoj um i počni drukčije da misliš o sudbini gospođe Mistral", prijateljski je rekao moj Kinez, na engleskom, dok je istovremeno na papiru, kao da bi da mi saopšti

nešto što niko ne bi trebalo da čuje, brzo ispisao nekoliko ideograma, koje sam u sebi nespretno preveo: *karma nije nesalomiva*. Zbog takvih poruka ga obožavam. „Sve što proživljavaš, proživljavaš zato što zahtevaš objašnjenja", dodao je. Da li sam zaista ispraznio svoj um, ne znam, ali počeo sam drukčije da mislim ili sam samo pokušavao da budem razboritiji. Mislio sam razboritije, ali kobnije. Mora da je stradala u Paklenici. Tako sam je ubio nehotice. Zločin je započeo našim poljupcem. Koliko god mislio da mi je *karma* nesalomiva, da me nijedna teškoća ne obara, trebalo bi da bežim ili da se predam.

A opet, zašto me policija nije tražila. Nisam skrivao svoje tragove. Ko je hteo, lako bi me sledio i otkrio. Naposletku sam odlučio da prekratim stvar i sam se upustim u istragu u kojoj sam upravo ja najsumnjiviji. Pozvao sam kuću gospođe Mistral.

Njen glas, kad se odazvala, bio je uobičajen, zvonak i vedar. „Adel, ti si?", pitao sam u neverici.

„Da", odgovorila je, oklevajući da li da potvrdi da jeste ona.

Odahnuo sam tako duboko da mi se tada doista ispraznio um. Nije me odmah prepoznala. Govorio sam promuklo i kolebljivo. „Šta se dogodilo?", pitao sam. Zalutala je u pećini. Celu noć je ostala u njoj. Umalo se nije smrzla. Cikala je od straha dok su joj nad glavom lepršali slepi miševi. Niko je nije čuo. Samo čudo ju je izvelo. Zapravo, bio je to glas njenog muža koji ju je vodio. Želeo je da provede noć s njom na mahovini na kojoj se ona bila skupila i tako sate provela obgrljenih kolena i glave zagnjurene u grudi, a potom ju je u osvit izveo i pustio. Sve vreme je, kaže, čula neki ne uvek razgovetan žubor, a nije uspevala da razabere otkuda on dolazi. Glas koji je slušala, nadjačavao je taj žubor. Štedeći je, svetiljku je većinom držala ugašenu, a tama i hladnoća doprinosili su da glas bude kao od nekoga ko je tik uz nju. I taj glas ju je grejao.

Ona i ja smo delili možda isto ludilo, ali s dva suprotna kraja. Sami, razdvojeni, u istoj klopci.

„Shvatam", rekao sam. Zahvalio joj na nezaboravnom gostoprimstvu, pozdravio je najtoplije što sam umeo i, mada ni reč nije o tome rekla, obećao da ću ponovo doći. Nisam joj, razumljivo, rekao da se još sećam poljupca, kao i da mi to govori da bi naša ljubav mogla biti ljubav. Glupo, ali tako. Živeo bih u Eksu. Otada ne znam šta se s njom dešava, a nisam ni bio u Eksu. Ali, obavezno hoću, jednom, obećao sam sebi. Ne volim da viđam ljude poslednji put, čak i kad njima možda nije stalo da me ponovo vide. Nema to veze ni sa kakvom mogućom ljubavi. Ne. Ne videti nekog još jednom i još jednom, to onda za mene više nije život.

„Phričaj mi o thome, Nebhojša", još jednom će Aćin, stišano, možda klonulo, iscrpljen od mog pomalo opširnog kazivanja.

Šta da mu pričam kad prevejano umišlja da sve zna unapred, kuda će današnja priča otići sutra. A ja sam se uhvatio na udicu o tome da mu pričam o tome i potrošio pedeset evra pričajući mu. Ni ovde u Kopenhagenu nije pedesetica mačji kašalj. Ili će račun biti još veći. A ja landaram desetu godinu između Danske i Norveške da bih preživeo i tavorim samo od slikanja po narudžbi. Sad se slike starih majstora ne fotografišu nego se prodaju preslikane. Reprodukcije izgledaju kao originali, barem za neupućene. Posao cveta, ali u lancu te trgovine najgore prolaze oni koji preslikavaju. Razume se, ja preslikavam Sezana, i samo njega. Po meni, on je i od najtežih, pri čemu nisam Frojd.

Pričaj mi o tome, rekao bi Aćin, zamišljam. Konačno sam uhvatio smisao. Razbistrio mi se mozak, ispraznio um, pošto sam docnije opet čuo svog nastavnika kineskog jezika, koji mi je rekao: „Ko ne gleda, neće ni sam biti viđen. Baš kao što onaj koji govori, ne čuje onog ko mu govori".

Pričaj mi o tome značilo je *daj, prestani da mi pričaš, daj i meni priliku da nešto ispričam.* Neka priča ili krklja, kako bi drukčije, a ja bih mu tad rekao od srca, ne kao poslodavcu, *pričaj mi o tome*, s tim da bih to zaista i mislio, jer priča je da se priča. To bi voleli da čuju i moji uslikani preci, kao što bi bili, siguran sam, veseli kad bi znali da ih neprestano preslikavam, svejedno što to činim nedovoljno temperamentno i sa fotoreprodukcije. Na preslikavanje, recite sami, imam pravo više od ostalih, više i od Aćina, koji, u zamenu za to što mi daje ponešto da prevodim i zaradim paru crkavicu i u Beogradu, za džabe živi u mome palilulskom stanu. Oni mi na to daju vrhunsko pravo, pravo po krvi. Samo tako bi se i smelo pričati, na osnovu prava po krvnoj vezi, i po istini, po originalu, praveći novi original.

„Šta mislite o tome da otkupite od mene taj stančić u kojem ste?", nisam mogao da ne zapitam Aćina, jer zato sam ga i bio pozvao, ali je naš razgovor skliznuo na drugu stranu. „Otvoren sam za svaku razumnu nagodbu. Možete i na rate. Sredite sa nekim čestitim advokatom, o mom trošku. Ugovor i prvu ratu ćete mi poslati u Napulj, na adresu koju ću vam javiti ubrzo."

Pričaj mi o tome, odvrati on čisto, bez imalo hraktanja.